

ŽEMĖS ŪKIO BENDROJI PRIDĖTINĖ VERTĖ IR PAJAMOS, JŲ DIDINIMO VEIKSNIAI

Vaida Šapolaitė

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) stebėsenai ir vertinimui atlikti reikalinga palyginama, naujausia ir patikima informacija apie žemės ūkio ekonominę padėtį, o konkrečiau – apie žemės ūkio pajamas bei jų pokyčius. Žemės ūkio makroekonominės analizės tikslams yra sukurta žemės ūkio ekonominių sąskaitų sistema.

Straipsnyje pateikiama Žemės ūkio ekonominių sąskaitų (ŽŪES) sudarymo metodika, kuri leidžia atlikti palyginimus tarp ES šalių pagal ekonominius rodiklius, makro lygmenyje nustato veiksnius, turinčius įtakos veiklos rezultatų gerinimui, pajamų lygio palaikymui.

Vienas svarbiausių apibendrinančių rodiklių – žemės ūkio produkcijos vertė pagal gamybos sektorius, bendroji pridėtinė vertė visos žemės ūkio ekonomikos mastu. Analizuojami pagrindiniai rodikliai, rodantys žemės ūkio pajamų pokyčių tendenciją, yra žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos produkcija, tarpinis vartojimas, subsidijos produktams ir jų gamybai, vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius, pateikiama šių rodiklių ekonominė reikšmė.

Raktiniai žodžiai: žemės ūkio ekonominės sąskaitos, pridėtinė vertė, pajamos vienam sąlyginiam darbuotojui, kainos.

JEL kodai: E010, Q110, Q100, D330

Įvadas

Europos Bendrijos Statistikos tarnyba (Eurostatas) 1964 m. pradėjo skelbti žemės ūkio ekonomines sąskaitas (ŽŪES). Ilgą laiką koncepcijos, apibrėžimai ir taisyklės įvairiose šalyse buvo skirtingos. Europos valstybės ŽŪES sudarinėjo ir teikė Eurostatui geranorišku susitarimu. 2004 m. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EC) Nr. 138/2004, apibrėžiantis vieningą ŽŪES sudarymo metodiką.

Ekonominių reiškinių analizei makro lygmenyje moksliniuose darbuose autoriai plačiai naudoja ŽŪES rezultatus, kurie leidžia įvertinti žemės ūkio produkcijos vertės, tarpinio vartojimo, bendrosios pridėtinės vertės pokyčius, atlikti šalies palyginimus tarp ES valstybių, nustatyti šiuos pokyčius lėmusių veiksnių įtaką (Varočšak, 2010). J. Kalinska (2007) teigia, kad ŽŪES sudarytos pagal vieningą metodiką ir yra naudojamos ne tik palyginimams tarp šalių, bet taip pat ir BŽŪP rengti.

Pagrindinė ŽŪES paskirtis – analizuoti žemės ūkio produkcijos gamybą, sukurtą pridėtinę vertę ir apskaičiuoti žemės ūkio verslo pajamas. ŽŪES ES mastu tai standartizuota informacijos sistema, leidžianti pateikti išsamią žemės ūkio ekonomikos raidos apžvalgą. Jos rodiklių skaičiavimo metodika yra vienoda, kuria remiantis galima vertinti Europos šalių žemės ūkio subjektų veiklos būklę, palyginti šalių duomenis ir jų konkurencingumą. ŽŪES yra skaičiuojamos OPAL (angl. Operative Policy Analysis and Elaboration of the EAA) programa, sukurta Bonos ASA institute (žemės ūkio sektoriaus analizės institutas). Lietuvoje ŽŪES sudaromos nuo 1995 metų pagal bendrą Europos Sąjungos šalyse taikomą vieningą metodiką.

Tikslas – apskaičiuoti ir pateikti išsamius rezultatus apie gaunamas pajamas iš žemės ūkio veiklos, nustatyti pokyčius bei įvertinti veiksnių įtaką jiems.

Tiksliui pasiekti keliami šie uždaviniai:

– apskaičiuoti žemės ūkio produkcijos gamybos apimtis, jos vertę ir išlaidas gamybai, pridėtinę vertę bazinėmis einamųjų metų kainomis;

– palyginti ir įvertinti ES-27 šalių pagrindinius rodiklius bei veiksnius lemiančius žemės ūkio pajamų pokyčių tendenciją.

Tyrimo objektas – šalies sukurta bendroji pridėtinė vertė, grynosios verslo pajamos palyginami su kitų ES šalių duomenimis.

Tyrimo metodika – ŽŪES sudarymui buvo naudotasi Eurostato parengta metodika, apskaitos taisyklėmis, klasifikacijomis, susipažinta su kitų ES šalių patirtimi, jų taikoma metodika. Rengiant straipsnio medžiagą, buvo panaudota statistinių duomenų analizės, grupavimo, lyginimo, apibendrinimo bei grafinio vaizdavimo metodai.

Žemės ūkio ekonominės sąskaitos grindžiamos tarpusavyje susijusių sąskaitų seka, kuri suteikia galimybę fiksuoti ekonominius sandorius bei kitus pinigų srautus. Visą europinę sąskaitų sistemą, t. y. sąskaitų seką, sudaro einamosios, kaupiamosios sąskaitos ir balansai. Kadangi ŽŪES yra pagrįstos ekonominės veiklos rūšies sąvoka, sistemoje apsiribojama tik trimis iš einamųjų ir viena iš kaupiamųjų sąskaitų: gamybos sąskaita, pajamų formavimo sąskaita, verslo pajamų sąskaita ir kapitalo sąskaita.

Einamosios sąskaitos ŽŪES sistemoje leidžia apskaičiuoti tris balansinius straipsnius, kuriuos galima naudoti kaip suvestinius žemės ūkio ekonominės veiklos rūšies pajamų rodiklius. Tai grynoji pridėtinė vertė, grynosios mišrios pajamos (likutinis perteklius) ir grynosios verslo pajamos. Tuo tarpu kaupiamoji kapitalo sąskaita atspindi kapitalo pokyčius.

Žemės ūkio produkcija apima visus gaminius, kuriuos žemės ūkio subjektai pagamina per ataskaitinį laikotarpį, išskyrus to paties veiklos vieneto pagrindinėse žemės ūkio veiklose pagamintą ir tarpiniam vartojimui skirtą produkciją (gyvuliams šerti naudojamo pieno ir per tą patį ataskaitinį laikotarpį išaugintų ir augalams auginti naudojamų sėklų), augalininkystės ir gyvulininkystės paslaugų veiklas ir antrinių ne žemės ūkio veiklos rūšių produkciją.

Viena iš pagrindinių žemės ūkio ekonominių sąskaitų savybių yra formulės „kiekis x kaina“ taikymas, skaičiuojant žemės ūkio gaminių produkcijos vertę. Produkcija įvertinama bazinėmis kainomis. Bazinė kaina atitinka sumą, kurią gamintojas gauna iš pirkėjo už pagamintą prekę ar paslaugos vienetą, minus bet kokie mokėtini produktų mokesčiai plus bet kokios subsidijos produktams, priklausančios tam vienetui jo gamybai ar pardavimui.

Tarpinis vartojimas – visų prekių ir paslaugų, išskyrus pagrindinį turtą, naudojamų gamybos procese, išlaidos. Tarpinio vartojimo elementai yra sėklos ir sodinimo resursų atsargos, energijos sąnaudos (elektra, kuras, tepalai), trąšos, augalų apsaugos priemonės, veterinarinės išlaidos, pašarai, įrengimai ir įrankiai, ūkinių pastatų ir kitų gamybos priemonių priežiūra ir remontas, žemės ūkio darbai bei kitos išlaidos. Skaičiuojant sėklas, trąšas, augalų apsaugos priemones, energijos sąnaudas, įrengimų, įrankių bei ūkinių pastatų priežiūrą ir remontą visų pirma, nustatomos vidutinės išlaidos pasėlių ploto vienetui (vienam hektarui) ir dauginama iš pasėlių ploto visuose

ūkiuose. Skaičiuojant pašarus, veterinarines išlaidas, nustatomos išlaidos vienam sąlyginiam gyvuliui ir remiantis gautu rezultatu apskaičiuojamos išlaidos visam gyvulių skaičiui ūkiuose. Tokiu pat būdu atliekamas kitų tarpinio vartojimo išlaidų elementų įvertinimas, kai atitinkamos išlaidos susidariusios vienam hektarui pasėlio plotui arba produkcijos vienetui pagaminti perskaičiuojamos visai visumai.

Pridėtinė vertė yra ekonomikos arba vienos iš gamybos šakų gamybinės veiklos per tam tikrą laikotarpį rezultatas. Tai žemės ūkio ekonominės veiklos rūšies produkcijos vertės ir tarpinio vartojimo vertės skirtumas. Pridėtinė vertė yra pagrindinis ekonomikos (gamybos šakos) produktyvumo matas.

Pagrindiniai žemės ūkio veiklos rezultatai

Pastaraisiais metais žemės ūkio produkcijos gamybos lyginamoji reikšmė Lietuvos ekonomikoje mažėjo, bet žemės ūkis strateginiu ir socialiniu požiūriu tebėra svarbus ūkio sektorius (2009 m. dešimtas pagal dydį, 2005 m. – aštuntas, 2000 m. – šeštas). Išankstiniais skaičiavimais, 2010 m. žemės ūkyje buvo pagaminta 9,1 proc. bendrosios pridėtinės vertės daugiau nei 2009 m., jame darbo turėjo 8,2 proc. viso šalies ūkio darbuotojų. Reikia pažymėti, kad stambėjant ūkiams ir taikant mechanizuotus gamybos metodus, dirbančiųjų skaičius žemės ūkyje ir jų dalis tarp visų šalies dirbančiųjų, ženkliai sumažėjo. Tai patvirtina 2003 ir 2010 metais atlikti visuotiniai žemės ūkio surašymų rezultatai. Šio surašymo pirmieji išankstiniai rezultatai parodė, jog 2010 m. birželio 1 d. Lietuvoje buvo 200 tūkst. ūkių, 2003 m. – 272 tūkst., o vidutinis ūkių dydis pagal naudojamų žemės ūkio naudmenų plotą padidėjo nuo 9,3 ha iki 13,8 ha. Darbuotojų skaičius per septynerius metus sumažėjo net trečdaliu.

Išankstiniais vertinimais, žemės ūkio produkcija bazinėmis kainomis 2010 m. buvo pagaminta beveik 7 mlrd. Lt ir, lyginti su 2009 m., padidėjo 7,4 proc.: augalininkystės – 1,2 proc., gyvulininkystės – 17,2 proc. Augalininkystės produkcijos vertės augimą lėmė, nepaisant gamybos apimties mažėjimo (9,3 proc.), aukštesnės žemės ūkio produktų supirkimo kainos: kviečių – 23,6 proc., rugių – 49,7 proc., miežių – 28,9 proc., avižų – 15,5 proc., rapsų – 24,3, daržovių – 26,2, bulvių – 26,0, vaisių – 84,8 proc. Gyvulininkystės produkcijos vertės augimą lėmė produkcijos apimties augimas (5,0 proc.) ir didesnės supirkimo kainos 11,6 proc., iš jų: galvijų – 5,1, pieno – 37,9, avių ir ožkų – 15,9 proc.

Tai patvirtina 2003 ir 2010 metais atlikti visuotiniai žemės ūkio surašymų rezultatai. Šio surašymo pirmieji išankstiniai rezultatai parodė, jog 2010 m. birželio 1 d. Lietuvoje buvo 200 tūkst. ūkių, 2003 m. – 272 tūkst., o vidutinis ūkių dydis pagal naudojamų žemės ūkio naudmenų plotą padidėjo nuo 9,3 ha iki 13,8 ha. Darbuotojų skaičius per septynerius metus sumažėjo net trečdaliu.

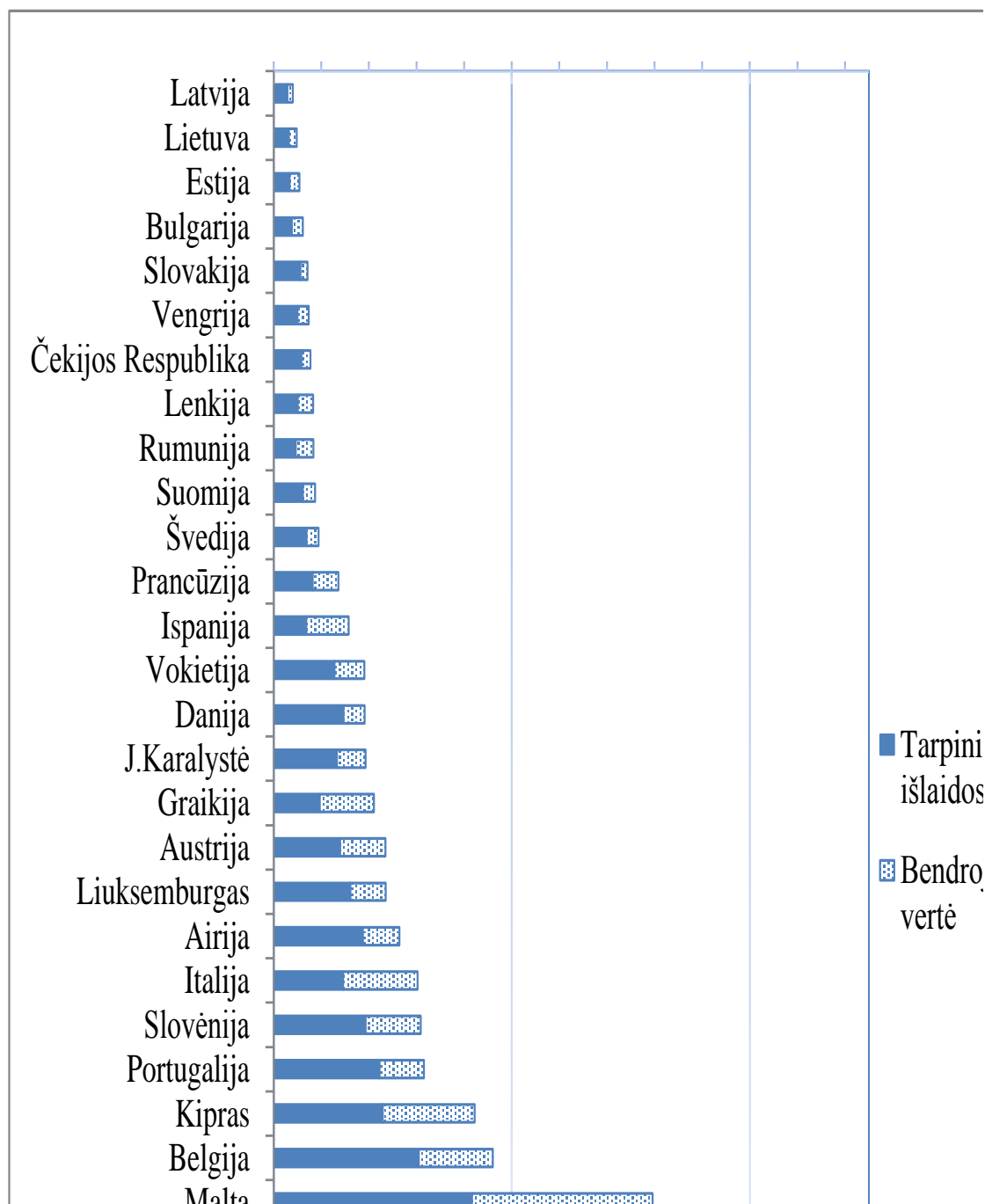
Išankstiniais vertinimais, žemės ūkio produkcija bazinėmis kainomis 2010 m. buvo pagaminta beveik 7 mlrd. Lt ir, lyginti su 2009 m., padidėjo 7,4 proc.: augalininkystės – 1,2 proc., gyvulininkystės – 17,2 proc. Augalininkystės produkcijos vertės augimą lėmė, nepaisant gamybos apimties mažėjimo (9,3 proc.), aukštesnės žemės ūkio produktų supirkimo kainos: kviečių – 23,6 proc., rugių – 49,7 proc., miežių – 28,9 proc., avižų – 15,5 proc., rapsų – 24,3, daržovių – 26,2, bulvių – 26,0, vaisių – 84,8 proc. Gyvulininkystės produkcijos vertės augimą lėmė produkcijos apim-

ties augimas (5,0 proc.) ir didesnės supirkimo kainos 11,6 proc., iš jų: galvijų – 5,1, pieno – 37,9, avių ir ožkų – 15,9 proc.

Norint palyginti ES šalių rodiklius žemės ūkyje gautų grynąjų verslo pajamų, skaičiuojant vienam sąlyginiam darbuotojui, pokyčiui įvertinti yra taikomas perkamosios galios indeksas. Išankstiniais Eurostato duomenimis, ES-27 šalių žemės ūkio veiklos subjektų vienam sąlyginiam darbuotojui 2010 m. pajamos, palyginti su 2009 m., padidėjo 12,6 proc.: iš jų sparčiausiai didėjo Danijoje – 56,6 proc., Estijoje – 46,3 proc., Nyderlanduose – 39,0 proc., Prancūzijoje – 34,4 proc., Airijoje – 29,8 proc., Švedijoje – 28,4 proc., Bulgarijoje – 26,7 proc., Latvijoje – 24,8 proc., Belgijoje – 24,7 proc., Vokietijoje – 22,4 proc., Liuksemburge – 22,4 proc., Čekijoje – 15,6 proc., Vengrijoje – 14,9 proc., **Lietuvoje – 14,3 proc.**, Maltoje – 14,1 proc., Austrijoje – 13,1 proc., Ispanijoje – 8,3 proc., Portugalijoje – 8,1 proc., Lenkijoje – 7,8 proc., Slovėnijoje – 6,9 proc., Slovakijoje – 4,3 proc. Sumažėjo pajamos – Didžiojoje Britanijoje – 6,4 proc., Rumunijoje ir Graikijoje – 3,5 proc., Italijoje – 2,8 proc., Suomijoje – 0,7 proc., Kipre – 0,3 proc.

Lietuva tarp kitų ES šalių

Pagrindiniai rodikliai, nulemiantys žemės ūkio pajamų pokyčių tendenciją, yra žemės ūkio sektoriaus ir papildomos veiklos produkcija, tarpinis vartojimas, subsidijos produktams ir gamybai, vidutinis sąlyginis darbuotojų (SD) skaičius. Pagal bendrosios žemės ūkio produkcijos, tarpinio vartojimo išlaidų ir pridėtinės vertės, tenkančios 1 ha ž. ū. naudmenų, rodiklius galima nustatyti šalies žemės ūkio veiklos intensyvumą (pav.). Pagal šiuos rodiklius 2010 metais pirmavo Nyderlandai ir Malta – žemės ūkio produkcija atitinkamai sudarė 23 472 eurai/ha ir 15 915 eurų/ha, pridėtinė vertė – 8 264 eurai/ha ir 7 585 eurai/ha. Nyderlandai yra pagrindinė sodinukų, gėlių ir bulvių, galvijų, kiaulių auginimo bei pieno gaminimo šalis, Malta – daržovių, vaisių, kiaulių, pieno.

Pav. Tarpinio vartojimo išlaidos ir pridėtinės vertė 1 ha ž. ū. naudmenų ES šalyse 2010 m.

Žemės ūkio gamybos ekonominį efektyvumą parodo žemės ūkio produkcijos ir bendrosios pridėtinės vertė, tenkanti žemės ūkio naudmenų ploto vienetui. Atlikti skaičiavimai rodo, kad ekonominis efektyvumas, naujosiose ES šalyse narėse, palyginti su senbuvėmis, labai skiriasi. Prasčiausi rodikliai 2010 metais buvo Latvijos – žemės ūkio produkcija 1 ha žemės ūkio naudmenų sudarė 806 eurai/ha, pridėtinė vertė – 227 eurai/ha, Lietuvos, atitinkamai, – 971 euras/ha ir 329 eurai/ha, Estijos – 1 080 eurų/ha ir 406 eurai/ha, geriausi – Slovėnijos - 6 180 eurų/ha ir 2 317 eurų/ha. Pastaroji lygiuojasi į senbuves ES šalis ir aplenkia net tokias šalis-gamintojas, kaip Italiją, Airiją Liuksemburgą, Austriją, Graikiją, Jungtinę Karalystę, Daniją, Vokietiją,

Ispaniją, Prancūziją, Švediją ir Suomiją. Dėl ūkininkavimo bei gamtinių-klimatinių sąlygų ir specializacijos įvairovės, gamybos rezultatai tarp šalių labai skiriasi. Jeigu palyginsime Lietuvą su Nyderlandais, kur pridėtinės vertės 1 ha žemės ūkio naudmenų rodiklis yra aukščiausias, skiriasi net 25 kartus.

1 lentelė. Bendroji žemės ūkio produkcija, tarpinio vartojimo išlaidos ir pridėtinė vertė ES šalyse 2010 metais

Šalis	Žemės ūkio produkcija	Tarpinio vartojimo išlaidos	Bendroji pridėtinė vertė	Tarpinio vartojimo išlaidų dalis, proc.
Eurai/1 ha žemės ūkio naudmenų				
Nyderlandai	23472	15208	8264	64
Malta	15915	8330	7585	52
Belgija	9203	6097	3106	66
Kipras	8441	4581	3860	54
Portugalija	6312	4452	1860	70
Slovėnija	6180	3863	2317	63
Italija	6042	2912	3130	48
Airija	5286	3749	1537	73
Liuksemburgas	4707	3222	1485	68
Austrija	4690	2791	1899	60
Graikija	4216	1932	2285	46
J.Karalystė	3866	2653	1213	69
Danija	3821	2933	888	77
Vokietija	3812	2555	1257	67
Ispanija	3147	1369	1778	44
Prancūzija	2716	1634	1081	60
Švedija	1885	1377	507	71
Suomija	1742	1223	519	70
Rumunija	1666	926	740	58
Lenkija	1662	1010	652	62
Čekijos Respublika	1544	1162	382	75
Vengrija	1468	1002	467	68
Slovakija	1420	1120	300	80
Bulgarija	1227	761	467	62
Estija	1080	674	406	63
Lietuva	971	642	329	68
Latvija	806	579	227	72

Tarpinio vartojimo išlaidos, tenkančios 1 ha ž. ū. naudmenų, analogiškai, kaip ir pridėtinė vertė 2010 metais, didžiausios yra Nyderlanduose – 15 208 eurai/ha, Maltoje – 8 330 eurai/ha, mažiausios – Latvijoje 579 eurai/ha ir Lietuvoje 642 eurai/ha. Šie dideli skirtumai tarp ES šalių parodo gamybos intensyvumą. Reikia pažymėti, kad augant *pagamintos produkcijos* apimčiai proporcingai auga ir *išlaidos* 1 ha ž. ū. naudmenų. Todėl reikėtų vertinti kitu aspektu, būtent kokią dalį sudaro išlaidos, reikalingos žemės ūkio produkcijai pagaminti. ES šalis būtų galima sugrupuoti pagal tarpinio vartojimo išlaidų dydį į tokias grupes: pietų Europos šalių, kaip Ispanija, Graikija, Malta, Kipras, Italija, Rumunija, išlaidos sudaro nuo 44 proc. iki 58 proc.

Šiaurės-Baltijos šalių, – Estijos, Danijos, Latvijos, Lietuvos, Suomijos, Švedijos, – nuo 63 proc. iki 77 proc. Pagrindinės šalys produkcijos gamintojos, kaip Nyderlandai, Belgija, Airija, Austrija, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Vokietija, nuo 60 proc. iki 73 proc. Ir kitos likusios šalys nuo 63 proc. iki 80 proc. Tarpinio vartojimo išlaidas visose šalyse, išskyrus pietines, jų dalis pagaminti produkcijai yra gana didelės ir maždaug svyruoja nuo 60 proc. iki 80 proc. Pietinėse šalyse tarpinio vartojimo išlaidų dalis sudaro 44-58 proc. Taigi pajamų didinimui įtakos turi žemės ūkio produkcijos gamybos reikmėms įsigytų prekių kiekiai ir jų kainos bei šalies žemės ūkio specializacijos kryptis.

Žemės ūkio pridėtinė vertė bei pajamos tiesiogiai priklauso ne tik nuo žemės ūkio produkcijos gamybos apimties, bet ir gamintojų kainų lygio. Pagrindinis rodiklis vertinant produkciją yra kaina. Augančios žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos sudaro prielaidą padidinti pridėtinę vertę bei pajamas. Palyginus pagrindinių žemės ūkio produktų kainų kitimo tendencijas pagal ES šalis analizuojamu laikotarpiu, matyti, kad kainų lygis yra skirtingas. Galima pažymėti, kad ES senbuvės šalys, turinčios stiprią ekonomiką, išlaiko aukštas supirkimo kainas. Analizuojant augalininkystės produktų kainų skirtumus tarp šalių, pastebima, kad vidutinė supirkimo grūdų kaina buvo didžiausia Italijoje ir 2009 metais siekė 203 eurus už toną, o mažiausia Švedijoje – 83 eurai/t., Lietuvoje – 138 eurai/t. Aliejinių augalų kaina svyruoja nuo 714 eurų/t (Slovėnijoje) iki 213 eurų/t (Bulgarijoje), Lietuvoje – 276 eurai/t. Cukrinių runkelių kaina didžiausia buvo 42 eurai/t (Danijoje), o mažiausia – 24 eurai/t (Portugalijoje), Lietuvoje – 37 eurai/t. Bulvių kainos svyruoja nuo 495 eurų/t (Maltoje) iki 93 eurų/t (Austrijoje), Lietuvoje – 144 eurai/t.

Lietuvos augalininkystės produktų kainų, atotrūkis tarp ES šalių yra kiek mažesnis, išskyrus bulves. Galima teigti, kad Lietuvos kainos jau beveik lygiuojasi su pagrindinėmis šalimis gamintojomis.

Kitas, lemiantis pridėtinės vertės didinimą, rodiklis yra augalų derlingumas. Pagal šį rodiklį Lietuva pagrindinių augalų, kaip grūdų ir bulvių, gerokai atsilieka. Jei vidutinis grūdų ES 27 šalių derlingumas buvo 5,05 tonos iš hektaro, tai Lietuvos – 3,45 tonos iš hektaro, bulvių, atitinkamai, – 30,49 ir 14,24 tonos iš hektaro, kiek geriau yra su aliejiniais augalais – 2,03 ir 2,15 tonų, cukrinių runkelių – 45,61 ir 45,17. Be abejo, Lietuvos žemės ūkio augalų derlingumą iš dalies lemia klimatinės oro sąlygos.

Skirtingai yra gyvulininkystės produktų gamyboje. Vis dar pastebimas didelis atotrūkis tarp vyraujančių ES šalių gamintojų ir Lietuvos svarbiausių gyvulininkystės produktų kainų, išskyrus kiaulininkystės ir paukštininkystės produktus. Galvijienos produkcijos supirkimo kaina sudaro nuo 4067 eurų/t (Prancūzijoje) iki 913 eurų/t (Latvijoje), Lietuvoje – 1007 eurai/t. Kiaulienos produkcijos kainos skirtumai tarp daugumos ES šalių mažiau pastebimi – didžiausia supirkimo kaina yra 2337 eurai/t (Graikijoje), o mažiausia – 734 eurai/t (Vokietijoje), Lietuvoje – 1159 eurai/t. Paukštienos produkcijos kainų skirtumai tarp ES šalių nėra dideli, išskyrus Liuksemburgą – 3462 eurai/t, Lietuvoje 800 eurų/t. Pieno produkcijos didžiausia kaina – 1245 eurai/t (Vokietijoje), mažiausia yra Lietuvoje 179 eurai/t. Dėl Lietuvoje susiklosčiusios mažos vidutinės pieno kainos viena iš pagrindinių priežasčių, yra, kad smulkių ūkių karvių laikytojams, kurie Lietuvoje sudaro daugiau nei du trečdalius nuo viso skaičiaus, mokama apie 15 proc. žemesnė kaina nei stambiems ūkiams.

2 lentelė. Žemės ūkio produkcijos struktūra ir vid. sąlyginis gyvulių skaičius 2010 metai

Šalis	Žemės ūkio produkcijos struktūra, proc.			Vid. sąlyginis gyvulių skaičius 100 ha žemės ūkio naudmenų
	augalininkystė	gyvulininkystė	kita veikla	
ES-27	53	40	7	...
Vokietija	48	47	5	608
Nyderlandai	50	38	12	483
Belgija	46	53	1	365
Malta	39	56	5	336
Liuksemburgas	36	56	8	259
Slovėnija	53	45	2	238
Kipras	48	48	4	222
J.Karalystė	36	54	10	165
Portugalija	57	37	6	159
Austrija	46	45	9	152
Danija	35	59	6	134
Italija	58	32	10	98
Ispanija	63	32	5	93
Graikija	65	26	9	88
Prancūzija	57	35	8	73
Lenkija	50	46	4	58
Čekijos Respublika	54	41	5	52
Švedija	42	46	12	52
Rumunija	66	25	9	49
Estija	40	50	10	41
Suomija	32	54	14	40
Slovakija	49	41	10	39
Lietuva	51	40	9	39
Latvija	50	40	10	31
Vengrija	58	34	8	29
Bulgarija	53	31	16	24
Airija	27	69	4	...

Produktyvumo augimui esminį poveikį daro gyvulių bandos gerinimas, pašarų kokybė, gyvulių laikymo sąlygos. Šalyse, sukuriančiose didesnę pridėtinę vertę, kuriose specializacijos kryptis yra gyvulininkystė, užtikrina pastovių pajamų gavimą.

Didelis pridėtinės vertės ir pajamų augimo rezervas žemės ūkyje – ūkių stambinimas. Deja, šalies žemės ūkyje vyrauja smulkus sektorius. 2007 metais žemės ūkio struktūros tyrimo duomenimis, vidutinis ūkio dydis šalyje siekė tik 11,6 ha, 2010 metų visuotinio žemės ūkio surašymo išankstiniais duomenimis siekė beveik 14 ha. Žemės ūkio bendrovės ir įmonės gerokai didesnės. Jos sėkmingai gali konkuruoti su kitais žemės ūkio produkcijos gamintojais. Tačiau jų lyginamoji dalis bendroje ūkių struktūroje nedidelis ir pagaminta apie penktadalį žemės ūkio produkcijos vertės. Apie ūkių komercingumą ir galimybę sukurti didesnę pridėtinę vertę galima apytikriai spęsti iš žemiau 3 lentelėje pateiktų sąlyginių grupavimų.

3 lentelė. Vidutinis ūkio dydis, jų struktūra* ir bendroji pridėtinė vertė ES šalyse 2010 m.

Šalis	Vidutinis ūkio dydis, ha	Ūkių grupės, proc.			Bendroji pridėtinė vertė 1 ha ž. ū. n.
		iki 5 ha	5–19 ha	Daugiau kaip 20 ha	
ES-27	12,8	70	19	11	1406
ES-15**	22,0	55	23	24	1573
Airija	32,3	7	36	57	1537
Austrija	19,3	33	40	27	1899
Belgija	28,6	25	29	46	3106
Bulgarija	6,2	95	3	2	467
Čekija	89,3	50	22	28	382
Danija	59,7	4	38	58	888
Estija	38,9	36	40	24	406
Graikija	4,7	76	20	4	2285
Ispanija	23,8	53	27	20	1778
Italija	7,6	74	19	7	3130
J. Karalystė	53,8	40	20	40	1213
Kipras	3,6	86	11	3	3860
Latvija	16,5	41	44	15	227
Lenkija	6,5	69	26	5	652
Lietuva	11,5	60	31	9	329
Liuksemburgas	56,9	18	17	65	1485
Nyderlandai	24,9	28	30	42	8264
Malta	0,9	97	3	-	7585
Prancūzija	52,1	25	19	56	1081
Portugalija	12,6	73	19	8	1860
Rumunija	3,5	90	9	1	740
Slovakija	28,1	87	7	6	300
Slovėnija	6,5	59	37	4	2317
Suomija	33,6	10	34	56	519
Švedija	42,9	15	38	47	507
Vengrija	6,8	89	7	4	467
Vokietija	45,7	23	32	45	1257

* Žemės ūkio struktūros tyrimas 2007 m. **Senbuvės šalys.

Atsižvelgiant į tai, kad 15 ES šalių vidutinis ūkio dydis siekia 22 ha, galima būtų atlikti apytikrį vertinimą laikant komerciniais ūkius, kurie turi daugiau 20 ha žemės (8,6 proc. visų ūkių skaičiaus), iš dalies komerciniais turinčius 5-19 ha (30,8 proc.), nekomerciniais (gaminantys produkciją savam vartojimui) – iki 5 ha. (60,5 proc.).

Pateikti duomenys rodo, kad pagrindinių Europos šalių žemės ūkio produktų gamintojų ūkių dydžio struktūra turi didelę įtaką gamybos intensyvumui. Vokietija daugiau kaip 20 ha žemės – 45 proc., 5–19 ha – 32 proc., iki 5 ha – 23 proc., Prancūzija, atitinkamai 56 proc., 19 proc., 25 proc., Nyderlandai – 42 proc., 30 proc., 28 proc., Jungtinė Karalystė – 40 proc., 20 proc., 40 proc., Švedija – 47 proc., 38 proc., 15 proc., Suomija – 56 proc., 34 proc., 10 proc. Todėl šių šalių žemės ūkio veiklos

pajamingumo rodikliai didžiausi. Ūkiai, turinčių nuo 20 ir daugiau hektarų žemės ūkio naudmenų, yra laikomi perspektyviais, nes juose galima taikyti pažangias gamybos technologijas, tuo pačiu pasiekti aukštesnį darbo našumą, gaunami geresni gamybos rezultatai. Todėl Lietuvai yra aktualu didinti ūkininkų ūkius ir jų konkurencingumą.

Nors Lietuvos žemės ūkio produkcijos dalis bendroje šalies BVP struktūroje yra nemaža, negalima teigti, kad šalies žemės ūkis yra efektyvus. Tai greičiau atspindi šalies didesnę specializaciją į žemės ūkį nei efektyvų ir našų žemės ūkį. Didėjant konkurencijai rinkoje, dalis smulkių ūkių, kurie sudaro daugiau kaip pusę šalies ūkių, valdo tik apie dešimtadalį žemės ūkio naudmenų. Tokiems ūkiams keliami vis didesni reikalavimai prie kintančių rinkos sąlygų. Vis dėlto dėl mažų produkcijos kiekių ir kainų jie negali pakankamai įsigyti investuojamų į žemės ūkio gamybą prekių ūkiui plėsti bei modernizuoti ūkį ir konkuruoti su toli šioje srityje pažengusiais stambiais ūkininkais. Reikia pažymėti, kad šių prekių kainos turi tendenciją augti ir 2009 metais, lyginant su 2005-aisiais, žemės ūkio mašinų ir įrengimų kainos išaugo 2,4 karto, smulkiems ūkiams konkurencija be paramos yra neįmanoma. Smulkių gamintojų problemos dar labiau paaštrėjo Lietuvai įstojus į ES, nes jiems konkurencingumo srityje reikia veikti gerokai aktyviau. Konkurencingumas gerokai spustelėjo gamintojus, privertė papildomai ieškoti pajamų didinimo būdų ir kt.

Teigiamas reiškinys yra kurti gamintojų grupes bei kooperatyvus, kad gamyba bendromis pastangomis taptų našesnė, būtų galima ją modernizuoti, pagerinti produktų kokybę ir padidinti parduodamos produkcijos kiekius, siekiant parduoti produkciją palankesnėmis kainomis ir užsitikrinti didesnes pajamas. Taip padidėtų pridėtinė vertė, sustiprėtų konkurencingumas.

Kita alternatyva didinti pridėtinę vertę ir pajamas žemės ūkyje yra išnaudoti ir plėtoti galimybes kitoms ne žemės ūkio veikloms kaime, t. y. žemės ūkio produkcijos gamintojams verstis papildoma veikla. 2010 metais Lietuvos žemės ūkio paslaugų ir kita papildoma veikla, pagal ŽŪES skaičiavimus, sudarė 9,0 proc. nuo visos žemės ūkio produkcijos vertės (2 lentelė) ir ūkininkai užsiėmė šia veikla pagal 2007 metų struktūros tyrimą sudarė 1 proc. nuo bendro jų skaičiaus. Kitose šalyse, pavyzdžiui, Suomijoje, atitinkamai sudaro 13,9 proc. ir 27,7 proc., Nyderlanduose – 12,4 proc. ir 18,5 proc., Švedijoje – 11,8 proc. ir 23,2 proc., Italijoje – 9,7 proc. ir 6,5 proc., Jungtinėje Karalystėje 9,6 proc. ir 23,2 proc. ir Austrijoje – 9,2 proc. ir 21,5 proc.

Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonėse yra numatyta skatinti ir skirti papildomą finansinę paramą gerinti ūkio struktūrą, didinti konkurencingumą, taip pat didinti žmonių, besiverčiančių žemės ūkiu, pajamas. Tačiau žemės ūkio struktūros tyrimo duomenimis papildoma veikla 2007 m. užsiėmė 1539 ūkininkai (kaimo turizmas, žemės ūkio produkcijos perdirbimas, medienos ir medienos dirbinių gamyba, darbas pagal sutartis, kitos veiklos) ir palyginus su 2005 metais jų sumažėjo 43 proc. (2689 ūkiai).

Vienas iš veiksnių, didinančių pridėtinės vertės ir pajamų augimo tempus šalyje yra finansinė parama žemės ūkio produkcijos gamybai. 2010 metais tiesioginių išmokų visa parama Lietuvoje sudarė 57 proc. nuo grynosios pridėtinės vertės. Jeigu palyginsime paramos dydį su kitomis šalimis šis procentas sudaro nuo 12 proc. – Kipre, 19 proc. – Nyderlanduose iki 90 proc. – Liuksemburge, 92 proc. – Slovakijoje.

Žemės ūkiui skiriamos paramos tikslas yra pasiekti ūkių optimaliausią pelningumą, modernizuoti gamybos technologijas, o investicijos didintų pridėjamą vertę.

Žemės ūkis atlieka svarbią ekonominę, socialinę ir gamtosaugos funkciją, todėl yra prioritetinė ūkio šaka, vienas svarbiausių ūkio sektorių šalies ekonomikos struktūroje. Žemdirbių ateities gerovė yra susijusi su pridėtinės vertės didinimu, tuo pačiu ir pajamų pastovumu, kuri didele dalimi priklauso nuo BŽŪP. BŽŪP palankūs sprendimai padeda užtikrinti ūkininkams stabilias ir pakankamas pajamas ir turi būti vykdoma toliau.

Išvados

1. Straipsnyje nagrinėjami žemės ūkio produkcijos skaičiavimai pagal vieningą ŽŪES metodiką, pateikiama rezultatų analizė ir palyginimai tarp ES šalių.

2. Pastaraisiais metais žemės ūkio produkcijos gamybos lyginamoji reikšmė Lietuvos ekonomikoje mažėjo, bet žemės ūkis strateginiu ir socialiniu požiūriu tebėra labai svarbus ūkio sektorius. Išankstiniais skaičiavimais, 2010 m. žemės ūkyje buvo pagaminta 9,1 proc. bendrosios pridėtinės vertės daugiau nei 2009 m., jame darbo turėjo 8,5 proc. viso šalies ūkio darbuotojų.

3. Kainos yra viena iš galimybių pridėtinės vertės didėjimui. Nors, 2010 metais palyginti su 2009-aisiais, žemės ūkio produkcijos apimtis sumažėjo 4,6 proc., tačiau dėka aukštesnių supirkimo kainų (13,6) proc. pridėtinė vertė padidėjo 9,1 proc.

4. Pridėtinės vertės ir pajamų augimo rezervas žemės ūkyje yra ūkių stambinimas. Analizuojant kitų šalių duomenis, apie ūkių dydžius ir jų rezultatus, pastebima, kad nuo 20 ha ūkių sudaro nuo 40 proc., todėl Lietuvoje norint konkuruoti ES rinkoje reikėtų siekti ūkių stambėjimo, ūkių turinčių nuo 20 ir daugiau hektarų žemės ūkio naudmenų, sudaro tik 9 proc. nuo visų jų skaičiaus.

5. Kita alternatyva didinti pridėtinę vertę ir pajamas žemės ūkyje yra plėtoti galimybes kitoms ne žemės ūkio veikloms kaime, t.y. žemės ūkio produkcijos gamintojams – verstis papildoma ūkine (ekonomine) veikla.

6. Pridėtinės vertės didinimą didele dalimi lemia klimatinės oro sąlygos, augalų derlingumas ir gyvulių produktyvumas. Viena iš priežasčių būtų dar ribotas sertifikuotų sėklų panaudojimas ūkiuose, dėl ko prarandamas nemažas augalų derlius, o tuo pačiu ir pajamos. Gyvulininkystės produkcijos augimui esminį daro gyvulių bandos, pašarų kokybės, gyvulių laikymo sąlygų gerinimas.

7. Atsižvelgus į ŽŪES rezultatų veiksnių įtaką pokyčiams tikslinga parengti pajamų lygio palaikymo priemones. Ateityje reikėtų atlikti pajamų pokyčių įvertinimą pagal ūkio dydį ir specializaciją.

Literatūra

1. Eurostat news release. EU 27 real agricultural income per worker up by 12,6 % in 2010. Europos Bendrijos statistikos organizacijos informacija „Statistics in focus“, 2011. – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/publications> [2011 04].
2. Eurostato duomenų bazė. (2011) Europos komisija. – <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database> [2011 04]
3. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 138/2004 dėl žemės ūkio ekonominių sąskaitų Bendrijoje I priedas.
4. Kaliska, J. (2007). Influence of changing payments scheme on performance of agriculture in selected EU member states.
5. Kazakevičius, Z. (2007). Žemės ūkio subjektų struktūriniai ir veiklos pokyčiai // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 4 (11). – Kaunas: LŽŪU.
6. Kazakevičius, Z. (2011). Gamybos subsidijos – pelningo ūkininkavimo pagrindas ūkininkų ūkiuose// Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 1 (25). – Klaipėda. S. Jokūžio leidykla-spaistuvė.
7. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Europos komisija, Briuselis, COM(2010) 672/5.
8. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programa. (2007). – http://www.zum.lt/min/failai/Oficialus_KPP_2007-2013_bendroji_dalis_final1vert_LT.pdfos priemonių
9. Lietuvos žemės ūkis 2009. Vilnius: Statistikos departamentas prie LRV. – <http://www.stat.gov.lt> [2011 04].
10. Manual of economic accounts for agriculture and forestry EAA/EAF 97 (Rev. 1. 1). European Communities, Luxembourg, 2000.
11. Statistikos departamento duomenų bazė. Vilnius: Statistinis departamentas prie LRV. – <http://www.stat.gov.lt> [2011 04].
12. Ūkių veiklos rezultatai (ŪADT tyrimo duomenys) 2009. – Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
13. Žemės ūkio bendrovių ir kitų žemės ūkio įmonių oficialiosios statistikos formų suvestinė 2009.
14. Žemės ūkio ekonominės sąskaitos 1995–2006. – Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008.
15. Varočšák, J. (2010). Value added of Slovak agriculture and its comparison with the UE-27 and selected EU member countries// Economics of Agriculture, X., 2010, N°4, Bratislava: Research Institute of Agricultural and Food Economics.
11. 16. Vazonis, V., Vazonis, B. (2011). Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvos: link darnaus vystymosi // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 1 (25). – Klaipėda. S. Jokūžio leidykla-spaistuvė.
17. Visuotinio 2003 m. žemės ūkio surašymo rezultatai, Vilnius: Statistinis departamentas prie LRV. – <http://www.stat.gov.lt> [2011 04].
18. Visuotinio 2010 m. žemės ūkio išankstiniai pagrindiniai surašymo rezultatai, Vilnius: Statistinis departamentas prie LRV. – <http://www.stat.gov.lt> [2011 05].

AGRICULTURAL GROSS VALUE ADDED AND INCOME OF INCREASING FACTORS

Vaida Šapolaitė

Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

The monitoring and evaluation of the common agricultural policy requires comparable, up-to-date and reliable information on the economic situation of agriculture, and more specifically on changes in agricultural income. For analysing the macroeconomics situation of a country's in agriculture are created sistem of economic accounts for agricultural.

The paper presents the methodology of economic accounts for agriculture (EAA) which allows comparisons between EU countries by economic indicators, in the macro-level determine factors which have impact in activity results for improvement, income level for support. One of the main characteristics – the agricultural output of the industry by sectors, gross value added of all agricultural economy.

Analysing the main indicators which show the changes in agricultural incomes tendency are the agricultural output of the industry by sectors, intermediate consumption, subsidies on products and production, the average number of employees.

Key words: economic accounts for agriculture, value added, income per capita, price.

JEL code: E010, Q110, Q100, D330.